

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КОЗАЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ У РОМАНІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША «ЧОРНА РАДА»

Майданюк Юлія

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У романі, що давно увійшов до шкільної програми з української літератури, простежуються ознаки тотальні, дискурсні, дискусійні, психоісторичні. Романні твори вельми важливі для шкільної інтерпретації – дослідженням цього зайнялися Ніла Зборовська [5], Алла Віннічук [5], Ніна Поляруш [5], Ірина Зелененька [6] та ін. Загалом, майже вся українська література втілює в собі етноментальний колорит, особливості якого можна простежити через антропонімічні образи.

Роман-хроніка «Чорна рада» є багатогранним джерелом етноментального колориту доби козаччини, доби Руїни. Твір ілюструє великий масив етнічних рис, що втілені, зокрема, у вельми цікавих, оригінальних власних назвах, в антропонімах лицарів. У своєму історичному романі «Чорна рада» Пантелеймон Куліш ілюструє етноментальність з допомогою традиційної та авторської антропоніміки, яка детально характеризує героїв твору та їхні індивідуальні риси характеру.

Антропонімічні образи, використані в романі, різноманітні у своєму значенні, створюють ментальний колорит твору. Пантелеймон Куліш уміло вводить у твір антропонімічні образи, які виконують не лише естетичну функцію, а й відтворюють ментальність особистостей тієї історичної доби, що представлена в романі. Письменник влучно підбирає іменування, що описують специфічні риси героїв, їхню психологію.

Кожен з образів-антропонімів відіграє певне локальне значення, виконує концентраційну функцію – читач може визначити, що наскрізним є для персонажа. Зображення подій так званої козацької «чорної ради» дало змогу авторові описати історичну драму України доби Руїни – обрання Іванця

Брюховецького гетьманом за намовою московитів, знищення стратега Якима Сомка.

На основі досліджуваного матеріалу твору можемо окреслити такі типи образів-антропонімів у романі:

1) авторські образи-антропоніми, дійсні персонажі твору – бойовий козак зі старшини з досвідом Шрам.

У цікавих перипетійних життєвих лініях автор історичного роману найкраще, найвигідніше зобразив ментальність українського етносу, його вершину – лицарство, але зазначимо, що авторські образи-антропоніми мають в собі риси цілком реальних постатей, збірні;

2) історичні образи-антропоніми, які також є персонажами, безпосередньо діють у творі – іменування видатних козаків та зрадників незалежницької справи, і це, у першу чергу, Яким Сомко та контрадикторний до нього Іван Брюховецький, а також згадувані в описах авторських та в розмовах персонажів й інші гетьмани, кошові, полковники;

3) побіжно згадані через аналіз історичної звитяги козацтва за два століття – Павлюк, тобто гетьман Павло Бут, отаман Тарас Трясило (Федорович), отаман Яків Остряниця;

4) Єремія Вишневецький постає через згадку про власні маєтності, це лише натяк на зраду козаків і видачу їх полякам під Берестечком;

5) як героя найбільшого, ключового згадано Богдана Хмельницького;

6) Іван Виговський, Юрась Хмельниченко – інші драматичні гетьмани, згадані в романі;

7) не має стосунку до подій «чорної ради» й не призводив до неї згаданий у романі величально Самійло Кішка, те ж саме стосується полковника Данила Нечая, полковника Максима Кривоноса (Перебийніс), полковника Станіслава Нестора Морозовицького (Морозенко).

Оскільки, в основі роману-хроніки історична подія – «чорна рада», то саме чільні історичні постаті залишаються етноментальною константою, яка дає можливість авторові натякати на продовженні боротьби попри поразку.

Саме описуючи козаків, події ренесансу й бароко, автор передає колорит доби, небезпеки Руїни. Кожний героїчний персонаж є втіленням яскравих етнічних рис, зберігає в собі не лише історичне, а й повчальне значення, на відміну від персонажів-зрадників, колаборантів, лібералів, які з висоти століть виглядають як винуватці віковичної трагедії українців – рабства, неволі територіальної та духовної.

Отже, в історичному романі Пантелеймона Куліша «Чорна рада» етноментальний колорит передано завдяки антропонімічним образам, а саме образам козаків, котрі письменник увів до твору. Авторські образи-антропоніми демонструють сутність героїв, їхні характерні риси, а історичні антропонімічні образи маркують історичні події.

Література

1. Вундт В. Проблема психології народів. Київ, 2011. 144 с.
2. Гнатенко П. Український національний характер. Київ : ДОК-К, 1997. 271 с.
3. Даниленко О. В. Семантичні особливості антропонімів діячів Києво-Могилянської академії XVII–XVIII ст. *Magisterіum*. Київ, 2016. Вип. 62. С. 21–26.
4. Домбровська Л., Гулак В. Життєвий і творчий шлях Пантелеймона Куліша (1819–1897). *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 6. С. 1–5.
5. Зборовська Н. Код національної літератури як психоісторична проблема. *Слово і час*. 2007. № 1. С. 58–63.
6. Зелененька І. А. Образи української психоісторії в поезії дисидента Тараса Мельничука. *Історико-культурна спадщина Дніпровського Лівобережжя, Курського Посейм'я та Слобожанщини: минуле і сучасність: Матер. Другої Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 95-річчю обрання Павла Скоропадського гетьманом Української Держави*. Глухів-Ніжин, 2013. С. 58–60.
7. Івашків В. Пантелеймон Куліш – «перший справді національний письменник український». *Слово і час*. 2019. № 8. С. 4–13.

8. Історія української літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки до державної атестації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форми навчання / Авт.-упорядн.: Н. С. Поляруш та ін. Вінниця, 2017. 178 с.

9. Климчук О. В. Літературно-художній антропонімікон П. Куліша : склад, джерела, функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 2004. с. 19.

10. Куліш П. О. Чорна рада. Київ : ВАТ «Видавництво «Київська правда», 2003. 184 с.

ДИДАКТИЗМ РАННЬОЇ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Манько Леся

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Ліризм Тараса Шевченка як універсальний у сенсі шкільного трактування розглядають такі науковці: А. П. Віннічук [9, с. 125], В. П. Крупка [9, с. 141], Н. С. Поляруш [9, с. 132], В. І. Ткаченко [9, с. 135] і як певне ментальне утворення, також і як ментальну проєкцію формантів культури, подають його як культурне, соціально-психічне утворення у свідомості народу, від джерел якого все життя був залежним автор «Кобзаря».

Поняття образності виступає одиницею такого знання, яке передбачає вихід з колективного знання з етнокультурною специфікою через індивідуальне, споріднене з етнічним світобаченням. Це залишається актуальним, спадковим, так би мовити, відшевенковим, про що пише у своїх дослідженнях І. А. Зелененька [3, с. 174–175], спостерігаючи певні спадкові форми в творчості поетів другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Фактор того, як творчість баладна з 40-х років ХІХ століття впливає на пісенне сьогодення України, що сприймається дидактично, не вивчений, потребує глибшого розгляду образність балад Тараса Шевченка як контент